

«Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), Державний стандарт профільної середньої освіти (2024 р.), Положення про ліцей (2021 р.), Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти (2021 р.) та інші документи;

розглянуто сучасні наукові підходи до вивчення проблеми профільної середньої освіти та *виокремлено* основні напрями її дослідження; *визначено* методологію дослідження;

вивчено західноєвропейський і північноамериканський досвід успішної реалізації профільної середньої освіти;

виявлено сучасні тенденції трансформації форм, методів і засобів навчання здобувачів профільної середньої освіти.

досліджено як дидактичну проблему стан профільної середньої освіти в закладах освіти України, зокрема в умовах воєнного стану;

визначено дидактичний потенціал різних типів закладів освіти в Україні щодо здобуття учнями профільної середньої освіти за урахування їх спрямування та специфіки;

розпочато роботу щодо підготовки матеріалів до рукописів запланованих монографії й методичних рекомендацій.

Протягом узагальнювально-впроваджувального етапу (у 2025 р.) співробітники відділу планують розробити й обґрунтувати на теоретичному рівні дидактичні системи профільної середньої освіти для різних типів закладів освіти; визначити способи впровадження обґрунтованих дидактичних систем у різних типах закладів освіти; узагальнити й систематизувати здобуті результати наукового дослідження; підготувати монографію та методичні рекомендації.

Нормативно-правове забезпечення профільної середньої освіти

О. М. Топузов,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
Н. О. Арістова,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
І. Л. Ліпчевська,
доктор філософії в галузі знань
01 «Освіта/Педагогіка»,
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України

Профільна середня освіта визначається як третій рівень повної загальної середньої освіти та може здобуватися в:

- закладах загальної середньої освіти III (II–III, I–III) рівня (ліцейх);

- закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти й інших закладах освіти, що мають відповідну ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти;
- спеціалізованих закладах профільної середньої освіти спортивного, військового, наукового профілю чи культурологічного / мистецького спрямування;
- спеціальних закладах загальної середньої освіти: спеціальних школах або навчально-реабілітаційних центрах (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 35).

На часі поступове оновлення нормативно-правового забезпечення освітнього процесу на третьому рівні повної загальної середньої освіти, основою якого мають слугувати теоретично обґрунтовані та практично перевірені положення сучасної педагогічної науки. Підґрунтям реформування української системи освіти є Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001 р.) та Концепція реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.).

Традиційно освіта в старшій школі вибудовувалося на ґрунтовній науково-педагогічній основі: Концепціях профільного навчання в старшій школі (2003 р., 2009 р., 2013 р.), остання з яких втратила чинність у 2014 році. У жовтні 2024 р. Міністерством освіти і науки України затверджено Концептуальні засади реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї) (Наказ МОН № 1451 від 10.10.24). Відповідний актуальний документ щодо профільної освіти за професійним спрямуванням відсутній.

На сьогоднішній день питання профільної середньої освіти в першу чергу регулюються Законами України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Державним стандартом профільної середньої освіти (2024 р.). Також актуальними є:

- для закладів загальної середньої освіти (III, I–III, II–III рівня): Положення про ліцей (2021 р.);
- для закладів професійної, (професійно-технічної), фахової передвищої: Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.), Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти (2021 р.), Державні стандарти професійної (професійно-технічної) освіти за професіями, зазначених у державному переліку професій, типові положення про відповідні заклади освіти: Типове положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти (2023) і Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти (2023), Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти та ін.;
- для спеціалізованих закладів профільної середньої освіти: стандарти спеціалізованої освіти за спрямуваннями (наприклад, Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019), Стандарт профільної музичної освіти, що здобувається на основі початкової музичної освіти одночасно з повною загальною середньою освітою (2024) та ін.), положення про відповідний заклад

спеціалізованої освіти (Положення про спеціалізовану мистецьку школу (школу-інтернат) (2020) та ін.).

Згідно зазначених документів створюються типові освітні програми й модельні навчальні програми. У подальшому заклади освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності в сфері профільної середньої освіти, розробляють (відповідні до їхніх специфіки, можливостей і потенціалу) власні освітні та навчальні програми (для конкретного закладу освіти).

Аналіз наведених нормативно-правових документів засвідчує, що, незважаючи на наявні складні умови функціонування, вітчизняна система освіти поступово готується до впровадження реформи «Нова українська школа» на третьому рівні повної загальної середньої освіти. Проте існують деякі дискусійні положення, насамперед вони стосуються змісту освіти: у наявній редакції зміст інваріантного складника включає всі освітні галузі, попередньо визначені в Державних стандартах базової середньої освіти та початкової освіти. Це сприяє реалізації неперервності (наступності і перспективності) освіти, але, водночас, дещо переобтяжує обов'язковий зміст профільної середньої освіти.

До питань, які потребують нагального вирішення, також доцільно віднести розроблення та прийняття сучасної Концепції профільної середньої освіти професійного спрямування, що суттєво сприятиме дотриманню принципу науковості розбудови вітчизняної системи освіти.

Також необхідним є доопрацювання на законодавчому рівні питання узгодження (інтеграції) Державного стандарту профільної середньої освіти з іншими нормативно-правовими документами освітньої галузі, проте для вирішення цього завдання наразі наявний певний резерв часу (до 2027 року).

Дидактичні системи профільної середньої освіти різних типів закладів освіти: актуальні питання і перспективи

*С. В. Алексєєва,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України*

Профільна середня освіта – це третій рівень повної загальної середньої освіти, що в умовах трансформації, передбачає зміну фокуса у старших класах із багатопрофільного навчання на вузьку спеціалізацію. Профільна старша школа набуває нової мети – не лише сформувати знання, а й допомогти учням самостійно обрати напрям подальшої освіти. Таким чином старшокласники зможуть самі формувати «освітню траєкторію».

Досліджено досвід провідних освітніх систем країн Європи, де в більшості діє трирічна старша профільна школа, яка уможливорює здобуття середньої освіти разом із професією. Учні навчаються у школах до 18-ти, а деколи й до 19-ти років і після навчання виходять на ринок праці або вступають до закладів